

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

**Grădina ca mod de reprezentare a lumii în
literatura medievală și renașcentistă**

- rezumatul tezei de doctorat -

Conducător științific: Prof. univ. dr. Constantin Dram

Doctorand: Adina-Alexandra Iftime

Natura este o parte fundamentală a vieții umane. Tot ceea ce oamenii au realizat de-a lungul timpului a avut ca martoră natura, în toate formele sale. Aceasta a servit drept sursă de inspirație, a oferit resurse, a contribuit la traiul de zi cu zi sau, dimpotrivă, a reprezentat o sursă de pericol uneori. Este imposibilă conceperea omului depărtat de natură.

Teza de doctorat este structurată în patru capitole: *O perspectivă panoramică asupra grădinii*, *Ipostaze medievale*, *O nouă paradigmă de existență și gândire și Spectacol și delectare*. Lucrarea tratează într-o manieră comparatistă cele două perioade contrastante, dar complementare, totodată, Evul Mediu și Renașterea europeană.

Contextualizarea problemelor și evenimentelor cu care se confruntă un personaj și încadrarea unor concepte dintr-un text într-un cadru lărgit, permite crearea de noi conexiuni, mijlocește înțelegerea mesajului transmis prin scriere, iar, astfel, chiar și prin urmărirea unor noi piste de interpretare, avem posibilitatea de a decanta înțelesuri suplimentare în ceea ce ne privește, în cele din urmă, pe noi ca oameni. Raportul de influență dintre natură și literatură, respectiv, artă, de această dată, este unul de reciprocitate, întrucât, precum natura a influențat creațiile prin multiplele sale valențe, la rândul său, ea a suferit o contaminare culturală de-a lungul timpului.

Modul în care oamenii au judecat lumea din jurul lor și au trecut prin modificări succesive, provocate de evoluția scrisului, a distribuirii textelor literare și a proliferării operelor plastice, a determinat crearea unor viziuni personale și personalizate asupra naturii, care, ulterior, s-au cristalizat în curenți și mișcări artistice, crezuri asumate și viziuni artistice. De exemplu, condiția geniului romantic, care își desfășoară reflecțiile având natura ca refugiu, este diferită de atmosfera de delectare resimțită de participanții la un banchet renascentist într-o grădină bogat ornamentată, dar, cu toate acestea, așa cum le cunoaștem astăzi, prima ipostază nu a putut avea loc decât succedându-se, firesc, celei de-a doua.

Este introdusă grădina ca o formă distinctă a naturii, căruia omul îi conferă un scop apare, în funcție de propriile nevoi și de modul în care percepe el resursele și darurile acesteia.

Natura, respectiv, grădina, este înfățișată cu multiplele sale funcții și valențe (precum grădina care însoțește locuințele celor înstăriți, grădina mitologică, cu bogate semnificații, grădina monastică în Evul Mediu, grădina pentru delectare, grădina ca spațiu al jocului etc), în scopul de a demonstra versatilitatea sa.

Abordarea propusă este una interdisciplinară. Sunt menționate și analizate aspectele filosofice, istorice, mitologice, artistice, caracteristice perioadelor menționate, în scopul de a susține subiectul lucrării.

Grădina apare ca o formă distinctă a naturii, organizată cu un scop prestabilit, în care omul se poate detașa de viața cotidiană. Din acest punct de vedere, ea este o natură proprie, intimă, folosită pentru recreere, reflecție și petrecere a timpului. Aceasta este doar una dintre perspectivele asupra grădinii, ea dezvoltând de-a lungul timpului multiple funcții și valențe (precum grădina care însoțește locuințele celor înstăriți, grădina mitologică, cu bogate semnificații, grădina monastică în Evul Mediu, grădina pentru delectare, grădina ca spațiu al jocului etc.).

De la ipostaza originală a Grădinii Edenului, ea se transformă în timp și este adaptată până când ajunge să reprezinte chiar un obiect estetic, în ansamblul ei, dar și prin elementele specifice (arbori, plante, flori, ornamente, fântâni, colorit etc) și în măsura în care ne oferă experiențe senzoriale bogate.

Primul capitol, *O perspectivă panoramică asupra grădinii*, format din patru subcapitole, analizează diferitele tipuri de grădini, perspectiva mitologică (Grădina Hesperidelor, labirintul, pomul vieții), dar și natura din perspectiva filosofiei stoice. Studiul rădăcinilor mitologice facilitează înțelegerea grădinii așa cum a fost ea percepută de oamenii Antichității, care au simțit nevoia acută de a explica fenomenele din realitatea înconjurătoare pornind de la simboluri, metafore și alegorii. Sunt prezentate legăturile filosofiei stoice cu natura. Aceștia susțineau importanța vieții trăite în acord cu natura și de asemenea faptul că omul este parte a universului, care este, la o scară mai largă, natura cosmică.

Al doilea capitol este intitulat *Ipostaze medievale* și este alcătuit din patru subcapitole. Această parte a lucrării pornește de la ideea că grădina este o extensie a locuinței, dar este și locul care poate re(crea) și extinde spațiul primordial. De asemenea, are în vedere cercetarea grădinii care mărturisește despre puterea divină,

modul în care a avut receptată grădina medievală, dar și aspectele inedite ale acesteia, din punctul de vedere al receptării naturii la nivel senzorial. Sunt descrise caracteristicile grădinii monastice, utilitare, în materie de formă, structură, rol pragmatic în viața de zi cu zi, dar și modul în care gândirea medievală înțelege raportarea la natură, plante, elemente botanice, cultivare și studiu al acestora.

Este analizată aici, precum în cazul grădinii renascentiste, de asemenea, simbolistica culorilor (dar și a florilor și plantelor). Se fac referiri la scrieri ilustrative din această perioadă, precum cea a lui Piero de Crescenzi, *Liber ruralium commodorum*, dar și *Scivias*, de Hildegard din Bingen sau *Etimologiile* lui Isidor din Sevilla, ori *Despre iubire*, de Andreas Capellanus.

Capitolul analizează *iubirea curtenească*, ca ideal exprimat în creațiile literare și artistice ale vremii. Aceasta este prezentă într-un întreg imaginar al unui Ev Mediu ce își propune să se detașeze de realitatea cotidiană, de multe ori violentă și crudă, și s-a manifestat pe fondul grădinii și al elementului vegetal ca însoțitor și martor al cuplului de îndrăgostiți. În acest sens, se face referire la *Romanul trandafirului*, una dintre cele mai importante scrieri medievale și nu numai, care cuprinde înțelesuri fundamentale despre iubire, grădină, puterea divină, parcursul inițiat, opoziția dintre virtute și viciu. În plus, chiar și elementul ludic, de joc, a avut o contribuție importantă pentru a înțelege valențele grădinii medievale, care, deși prezintă o anumită rigiditate, a recuperat totuși elemente din Antichitate și va fi continuată și revitalizată odată cu apariția Renașterii.

Al treilea capitol, *O nouă paradigmă de existență și gândire*, analizează umanismul și concepția sa despre lume, valorile și principiile în care omul renascentist crede, dar și modurile în care Renașterea recuperează elementele din Antichitate. Tot în această parte a lucrării sunt tratate subiecte precum semnele și corespondențele dintre om și cosmos, dar și dualitatea grădinii renascentiste, care este atât un spațiu al cultivării ideilor, cât și un loc al delectării.

Renașterea și umanismul au pus pe primul loc omul și au promovat importanța unor concepte precum *Binele*, *Frumosul* și *Adevărul*. Acum individul caută să se îmbunătățească pe sine, dar și lumea din jur, să se dezvolte constant, să fie virtuos și să aplice, pe cât de mult posibil, preceptele morale în viața cotidiană. Astfel, fiecare

domeniu al existenței, fiecare activitate sau obicei are menirea de a reflecta intențiile, caracterul și, nu în ultimul rând, chiar posibilitățile financiare ale persoanei.

De aceea, în Renaștere, grădina reprezintă și un prilej de demonstrare a bunei organizări a propriei vieți, care se situează pe baza deja constituită de trăsătura grădinilor de a fi gândite, organizate, simetrice, echilibrate. Întoarcerea la Antichitatea greco-romană, pornind de la scrieri filosofice și literare până la artă și virtuțile dezirabile și valorile morale, care are loc în această perioadă, se reflectă și în ceea ce privește natura și grădinile.

Fie că este vorba despre un context religios arhaic, sau despre perioada Renașterii, se poate considera că situarea pe axa casă-corp-Cosmos este atemporală. Prin raportarea la sine, dar și la casă și la Cosmos, în fiecare zi, prin fiecare demers și acțiune mărunță, are loc o reiterare a spațiului inițial, cel paradisiac și o reafirmare de sine. Întreaga existență umană nu este altceva decât o sumă de acțiuni, trăiri și elemente integrate în lumea individuală, care o definesc și vorbesc despre cel care realizează aceste demersuri. În afară de ideea de re-creare a spațiului primordial, prin mistică renașcentistă se promovează însăși teoria că acel paradis nu reprezintă un spațiu de origine îndepărtat, ci o dimensiune care poate fi accesată, din punctul de vedere al intelectului și sufletului universal, prin simpla folosire a resurselor interioare. Din acest punct de vedere, de o mare importanță este și analiza de sine și introspecția, care au reprezentat obiectul de interes nu doar al gânditorilor mistici. Sunt analizate texte precum *Despre familie*, de Leon Battista Alberti și *Vis de-o noapte-n miezul verii*, de William Shakespeare.

Grădina renașcentistă oferă un spațiu complex în care timpul se poate desfășura în modurile alese de participanți, ea întreținând fascinația celor care îi trec pragul, dar și a celor care o admiră și a căror curiozitate este stimulată de contrastele ei. Aspectul senzorial este descifrat prin atenția asupra simțurilor care sunt stimulate din punct de vedere olfactiv, vizual și tactil, ceea ce are funcție de cunoaștere prin delectare.

Capitolul al patrulea, *Spectacol și delectare*, continuă analiza grădinii renacentiste, surprinzând particularitățile sale ludice și inovațiile pe care le prezintă. Amuzamentul, cultivarea simțului umorului, aspectele de joc și joacă sunt prezentate de către grădina renașcentistă și sunt stimulate de către aceasta. Componenta visului și

a visării sunt în egală măsură esențiale. Stimularea imaginației are loc prin intermediul numeroaselor opere de artă și al mediului înconjurător gândit să vorbească despre noua conduită. Visarea este în strânsă legătură și cu dimensiunea iubirii și a delectării.

Prin vis, omul intră în contact cu subconștientul său și îi sunt prezentate informații, mesaje și semne revelatoare.

Ineditul grădinii renașcentiste este evidențiat prin trecerea în revistă a procedeelelor specifice. Dată fiind obținerea efectelor spectaculoase, de inedit și surprindere, prin manifestările sale, grădina îl face pe om să se detașeze de o lume cotidiană care întreține o seriozitate care nu este pe deplin capabilă să antreneze imaginația și jocurile sale.

Imaginația este fundamentală pentru renașcentiști, întrucât doar prin aceasta se pot realiza contura noi idei și concepte și se pot pune în practică planuri cu elemente de noutate. Oamenii Renașterii caută ceea ce îi poate uimi, doresc să se supună jocurilor la baza cărora stă intervenția umană, în scopul de creare a iluziei, a artificiei. Unul dintre dezideratele acestei perioade este inclusiv cucerirea și transformarea spațiului și a lumii naturale, prin raportare de asemenea la măreția clasică. Prin urmare, mediul natural nu este doar observat, admirat și utilizat în scopuri pentru care se impun limite și granițe.

Cu toate că respectarea principiilor antice legate de armonie, simetrie și echilibrată este esențială, creativitatea este completată de ideile spectaculoase menite să încânte, chiar să copleșească privitorii. Astfel, sunt prezentate instalațiile cu jocuri de apă, cele care creează vreme artificială, efecte decorative inovatoare, se trasează paralele între coregrafia unui dans, în ceea ce privește dinamica, forma și structura, și cuprinsul și fluiditatea unei grădini.

Lucrarea invită la reflecție asupra relației dintre om și natură și intervenția civilizatoare a acestuia, dar și asupra grădinii ca dimensiune cu funcții multiple, care se adaptează tuturor nevoilor umane (intelectuale, spirituale, domestice, de hrană, de socializare, de delectare). Grădina este un *axis mundi*, dar și un punct de mijloc sau chiar al unui portal între om și spațiul celest. Analiza asupra grădinii se finalizează cu trecerea în revistă a acestor idei, reușind să demonstreze unele dintre cele mai

importante aspecte care se află în opoziție, în ceea ce privește cele două epoci și, respectiv, grădinile caracteristice, dar și elementele de complementaritate.

În această optică, se evidențiază fluiditatea dintre aceste perioade, fiecare cu rolul său specific. Evul Mediu, de o deosebită întindere, reprezintă puntea dintre Antichitate și Renaștere, în timp ce furnizează, la rândul său, cunoștințe și fragmente de gândire prețioase epocii renascentiste. Renașterea, pe fondul valorilor antice, dar continuând și tradiția medievală, oferă cadrul pentru înflorirea inovațiilor, descoperirea de sine și a lumii, anticipând modernitatea. Se reliefează astfel interconexiunile perpetue la nivel istoric.

Un alt aspect evidențiat în lucrare este cel al funcției estetice a grădinii, în special a celei renascentiste. Astfel, grădina iese din limitările presupuse de o încadrare inițială strict în domeniul amenajării spațiale și al peisagisticii. Mai mult decât particularități estetice datorate laturii vizuale, prin colorit, structură și ornamentație, grădina îndeplinește o funcție estetică esențială prin faptul că este o sursă nesfârșită de inspirație, la nivel personal, dar și artistic. Grădina vorbește despre natură, care aparține de categoria Frumosului prin excelență, despre stilul artistic de care aparține, despre proiectantul ei sau cel ce a gândit-o, despre cei ce îi trec pragul.

Teza parcurge cele două epoci studiate (cu referințe la Antichitate), aducând împreună informații în aparență disparate, întrucât aparțin de domenii de cercetare distincte, dar care sunt relevante pentru înțelegerea contextului, urmărirea direcției de cercetare și înțelegerea potențialului grădinii. În completarea conținutului scris, sunt propuse și o serie de imagini (ilustrații, picturi), care susțin la nivel vizual elementele menționate și subiectele descrise în lucrare.

Prin comparațiile realizate și trasarea legăturilor inedite, lucrarea oferă cadrul pentru evidențierea elementelor de noutate și revitalizează imaginea grădinii, punând în valoare valențele acesteia.

Nu în ultimul rând, prin atemporalitatea temei aduse în atenție, teza permite trasarea și dezvoltarea unor noi piste de cercetare, din perspectivă literară, antropologică, comparatistă și multidisciplinară, dar și dezvoltarea unor idei deja aduse în atenție, în scopul de a întregi studiul grădinii, sau de a urmări noi direcții individuale pornind de la subiectele menționate.